

Analýza české právní úpravy osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi ve světle práva Evropské unie a Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách

1. Expozice problému

Cílem analýzy je zhodnotit platnou českou právní úpravu osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi z hlediska jejího souladu s ústavním pořádkem České republiky, s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a s právem Evropské unie.

Jádrem analyzované problematiky je ustanovení § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, které zní: *„Trvající partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.“* Zadání analýzy zjevně směřuje k posouzení souladu tohoto ustanovení s ústavním pořádkem České republiky, s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a s právem Evropské unie. Ustanovení § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, *prima facie* zakládá nerovné zacházení, a to ve vztahu k tzv. individuální adopci.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění, totiž umožňuje jednak společnou adopci manžely, jednak individuální adopci. Základní ustanovení je v § 64 odst. 1 zákona o rodině: *„Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti.“* Podle § 66 odst. 1 jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé a podle § 66 odst. 2 je-li osvojitel manželem, může osvojit jen se souhlasem druhého manžela.

Citované ustanovení § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství zakazuje registrovaným partnerům jak společnou, tak individuální adopci. S registrovanými partnery je tak zacházeno nerovně jak v porovnání s manžely (společná i individuální adopce), tak s osamělými osobami (individuální adopce). Podle ustálené judikatury Evropského soudu pro lidská práva, na kterou se odvolává i český Ústavní soud, je *„rozdíl v zacházení diskriminující, jestliže postrádá objektivní ospravedlnění, tj. jestliže nesleduje legitimní cíl nebo jestliže neexistuje rozumný poměr mezi použitými prostředky a sledovaným cílem“*. Bude třeba posoudit, zda pro vymezené nerovné zacházení je, či není, objektivní ospravedlnění.

2. Zákaz diskriminace obecně

Zásada rovnosti a zákazu diskriminace je zakotvena v čl. 3 odst. 1 Listiny, který zaručuje základní práva a svobody všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Tento princip přímo zakazuje jakoukoli diskriminaci v přístupu k základním právům zaručeným Listinou (akcesorická rovnost). Akcesorická rovnost tedy není samostatným základním právem, lze se jí dovolávat pouze ve spojení s jiným základním právem. Akcesorickou rovnost zakotvuje též čl. 14 Evropské úmluvy, podle nějž užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.

V poslední době se však prosazuje i neakcesorická rovnost, tedy rovnost jako samostatné základní právo. V dubnu 2005 vstoupil v platnost Protokol č. 12

k Evropské úmluvě, který zaručuje užívání každého zákonem stanoveného práva bez diskriminace zejména kvůli pohlaví, rase, barvě pleti, jazyku, víře, politickému nebo jinému přesvědčení, národnímu nebo sociálnímu původu, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, rodu nebo jinému postavení; nikdo nesmí být od úřadů diskriminován, zejména ne z uvedených důvodů. Česká republika Protokol podepsala, avšak dosud neratifikovala. K neakcesorické rovnosti, tedy obecnému zákazu diskriminace, se hlásí i český Ústavní soud, podle nějž „*právní rozlišování mezi subjekty v přístupu k určitým právům nesmí být projevem libovůle*“ (srov. nálezy č. 280/2006 Sb.¹ i další). Rovnost jako základní právo je pak základním lidským právem, jemuž odpovídá povinnost státu zdržet se svévolného odlišného zacházení.

Takto vymezeným principem rovnosti a zákazu diskriminace bude třeba analyzovanou právní úpravu poměřovat.

3. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Pro výklad zákazu diskriminace podle čl. 14 Evropské úmluvy o ochraně základních práv a svobod je v analyzované problematice naprosto určující Rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci E. B. v. Francie (stížnost č. 43546/02) z 22. ledna 2008.²

Podstata sporu byla tato: Paní E. B., učitelce žijící v trvalém spojení s jinou ženou, (učitelka ve věku 45 let), která žila od roku 1990 se ženou, odmítly francouzské úřady povolit adopci dítěte z důvodu absence otcovského vzoru a z důvodu nejednoznačného postoje partnerky k zamýšlené adopci.

V této věci rozhodoval Velký senát ESLP. Podle názoru Velkého senátu důvod absence otcovského vzoru pro dítě může vést k svévolnému odmítnutí adopce a zakrývat pouze skutečný důvod, jímž je homosexualita žadatelky. Francouzská vláda podle soudu neprokázala statistickými údaji, že tento požadavek vede k nepovolení adopce srovnatelně u jednotlivců s homosexuální a s heterosexuální orientací, čímž nevyvrátila podezření z diskriminace na základě sexuální orientace. Neoprávněnost použití tohoto důvodu podle ESLP zatěžuje vadou celé rozhodnutí francouzských orgánů. Z argumentace v napadených rozhodnutích, často se odvolávající na homosexualitu stěžovatelky, soud dovodil, že homosexualita stěžovatelky byla rozhodujícím důvodem pro zamítnutí její žádosti. Zkoumání absence otcovského vzoru je pro posouzení žádosti o adopci legitimní, avšak v řízení o povolení adopce jednotlivcem byl na tento aspekt podle ESLP kladen přemrštěný důraz. Velký senát ESLP tedy shledal porušení zákazu diskriminace podle čl. 14 Úmluvy ve spojení s čl. 8 Úmluvy, tj. s právem na respektování rodinného a soukromého života. Francouzské orgány zacházely se stěžovatelkou odlišně z důvodu sexuální orientace, aniž dokázaly uvést přesvědčivé a pádné důvody, jež by ospravedlnily rozdíl v zacházení.³

¹ Srov. bod 56 nálezu: „*Ve své judikatuře Ústavní soud zastává jednak koncepci rovnosti akcesorické, tzn. rovnosti ve vztahu k jinému základnímu právu nebo svobodě, jednak koncepci rovnosti neakcesorické, tj. všeobecné rovnosti před zákonem. Přitom chápe rovnost nikoli absolutně, nýbrž relativně: zásadě rovnosti v právech je třeba rozumět tak, že právní rozlišování mezi subjekty v přístupu k určitým právům nesmí být projevem libovůle...*“

² Srov. komentář Boučková, Pavla: E. B. v. Francie: Je odmítání adopce homosexuálním jednotlivcům diskriminační?, *Jurisprudence* 2/2008.

³ Rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci E. B. v. Francie (stížnost č. 43546/02) z 22. ledna 2008, body 70 – 98. Srov. komentář Boučková, Pavla: E. B. v. Francie: Je odmítání adopce homosexuálním jednotlivcům diskriminační?, *Jurisprudence* 2/2008.

Toto rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva má zásadní význam pro analyzovanou problematiku. Vyplývá z něho, že v rozhodování o povolení individuálního osvojení, tedy osvojení jednou osobou, mají sice vnitrostátní orgány poměrně široký prostor pro uvážení s ohledem na princip blaha dítěte, nesmějí se však dopustit přímé ani nepřímé diskriminace na základě sexuální orientace; sexuální orientace tu působí jako zakázané kritérium rozlišování, rozhodnutí je tedy třeba opřít o jiné důvody.

Podle platného českého práva může být osvojitelem v režimu individuální adopce a) jeden z manželů a b) osoba stojící mimo manželství nebo registrované partnerství (viz výše). Jedinou *a priori* vyloučenou osobou z možnosti individuální adopce je c) jeden z registrovaných partnerů.

Sexuální orientace osob vstupujících do partnerství se nezjišťuje, je však zřejmé, že registrovaní partneři budou vesměs osoby s homosexuální (či bisexuální) orientací. Plyne to i z účelu zákona o registrovaném partnerství, jak jej zprostředkovává důvodová zpráva.⁴ Z odůvodnění § 13 v téže důvodové zprávě je dále zjevný úmysl zákonodárce vyloučit z přístupu k osvojení právě osoby s jinou než heterosexuální orientací: „Osvojení dítěte registrovanými partnery, resp. kterýmkoliv z partnerů, v době trvání partnerství bude zakázáno. Důvodem je preference náhradní výchovy dítěte heterosexuálním párem.“⁵ Zákonodárce si však musel být vědom, že toto ustanovení bude dopadat i na individuální adopce. Z vyloučení skupiny, jež je vesměs charakterizována sexuální orientací, i z výslovného vyjádření záměru navrhovatele je zřejmé, že platná právní úprava rozlišuje v možnosti osvojení osoby podle sexuální orientace. Zakazuje-li čl. 14 ve spojení s čl. 8 Evropské úmluvy podle aktuálního výkladu ESLP faktickou diskriminaci na základě sexuální orientace v přístupu k adopci, tím spíše (*arg. a fortiori*) zakazuje vyloučení osob s určitou sexuální orientací přímo na základě zákona.

Docházím tedy k jednoznačnému závěru, že § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství odporuje čl. 14 ve spojení s čl. 8 Evropské úmluvy. Tento můj závěr ve shodě s míněním dalších odborníků, jednak komentátorky rozsudku ESLP P. Boučkové,⁶ jednak docenta Z. Kühna,⁷ spoluautora stěžejní české monografie na téma zákazu diskriminace.⁸

⁴ Podle důvodové zprávy se navrhuje „právní úprava registrovaného partnerství výhradně pro homosexuální páry stejného pohlaví“, zdůvodňuje se, že „předkládaný zákon je určen osobám, které si formu soužití s osobou opačného pohlaví nemohou nebo nechtějí zvolit s ohledem na své osobní dispozice a charakteristiky“, a dosavadní neexistence stejnopohlavního svazku je podle důvodové zprávy „strukturálním projevem homofobie (strachu z homosexuality a nenávisti k jejím nositelům)“. Srov. sněmovní tisk 969/0 ze IV. volebního období.

⁵ Srov. sněmovní tisk 969/0 ze IV. volebního období.

⁶ „Český zákon o registrovaném partnerství (č. 115/2006 Sb.) obsahuje ustanovení § 13 odst. 2, podle něž trvalý registrovaný partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte. Z věcného hlediska je na první pohled zjevné, že takto formulované ustanovení zakládá okolnosti v mnoha ohledech přísnější než okolnosti, jež provázely stížnost paní E. B. proti Francii. Ve francouzském případě šlo o zcela neutrální legislativu. Bylo to rozhodování francouzských orgánů v řízení o adopci, které Velký senát shledal jako „kontaminované“ nepatřičným zřetelem na stěžovatelčinu sexuální orientaci. V českém případě zdejší právní úprava zcela vylučuje z možnosti žádat o adopci jednotlivce, kteří žijí v registrovaném partnerství. Přístup k adopci není, jak již bylo řečeno, v rámci stávající konstantní judikatury ESLP součástí práva na soukromý a rodinný život. Zde však jde o situaci, v níž je aplikovatelné právo nebýt diskriminován v přístupu k řízení o adopci, spadajícího do ambitu čl. 8 Úmluvy. Takto tedy může rozhodovací praxe ESLP, týkající se sexuální orientace jako „nepřípustného“ důvodu rozlišování, označit jako diskriminační nejen vnitrostátní rozhodovací praxi v jednotlivých případech, ale také vnitrostátní právní úpravu.“ Srov. komentář Boučková, Pavla: E. B. v. Francie: Je odmítání adopce homosexuálním jednotlivcům diskriminační?, Jurisprudence 2/2008

Zákonodárství České republiky se tak ocitlo v rozporu s Evropskou úmluvou. Tento rozpor může být podle mého názoru odstraněn jedině legislativní změnou v České republice. Změna judikatury Evropského soudu pro lidská práva je i přes relativně těsný výsledek hlasování (10:7) nepravděpodobná ze dvou důvodů: a) jedná se o rozsudek Velkého senátu, který je zvláště určen pro rozhodování závažných otázek týkajících se výkladu Úmluvy nebo ke změně právního názoru Soudu (srov. čl. 30 Evropské úmluvy), a b) změny právního názoru Evropského soudu pro lidská práva vesměs směřují k rozšíření a nikoli zúžení práv přiznávaných Úmluvou. Z obou těchto důvodů je opuštění právního názoru z věci E. B. proti Francii nepravděpodobné.

4. Právo Evropské unie

Zákaz diskriminace na úrovni práva Evropské unie (resp. Evropského společenství) zakotvuje čl. 13 odst. 1 Smlouvy o založení Evropského společenství (SES), který zní: „Aniž jsou dotčena ostatní ustanovení této smlouvy a v rámci pravomocí svěřených Společenství touto smlouvou, může Rada na návrh Komise a po konzultaci s Evropským parlamentem jednomyslně přijmout vhodná opatření k boji proti diskriminaci na základě pohlaví, rasy nebo etnického původu, náboženského vyznání nebo světového názoru, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace.“ Toto ustanovení bude převzato do čl. 19 odst. 1 Smlouvy o fungování Evropské unie, ve znění Lisabonské smlouvy, vstoupí-li tato v platnost. Čl. 21 odst. 1 Listiny základních práv Evropské unie, jež má být na základě čl. 6 odst. 1 Smlouvy o Evropské unii, ve znění Lisabonské smlouvy, rovněž součástí primárního práva Evropské unie, zakazuje jakoukoli diskriminaci na základě sexuální orientace.

Na čl. 13 odst. 1 Smlouvy o založení Evropského společenství navazuje řada směrnic ES, provádějících zásadu rovného zacházení. V souvislosti s analyzovaným problémem není nevýznamné, že tato Smlouva o založení ES jako jedna z mála pramenů mezinárodního práva výslovně zmiňují sexuální orientaci jako kritérium zakázané diskriminace.

Rodinné právo však jednoznačně nespadá do působnosti Evropské unie (resp. Evropského společenství), s výjimkou rodinněprávních vztahů s cizím prvkem (čl. 65 SES), proto právo Evropské unie (resp. Evropského společenství) ani nepřikazuje, ani nezakazuje osvojení dítěte osobou homosexuální nebo bisexuální orientace. To platí i pro Listinu základních práv Evropské unie, která se podle čl. 51 odst. 1 i podle vysvětlení k čl. 21 použije, výhradně při provádění práva Unie a při výkonu pravomocí Unie.

Tato situace se nezmění ani v případě, že bude přijata navržená směrnice Rady o provádění zásady rovného zacházení s osobami bez ohledu na náboženské

⁷ „Netřeba dlouhé argumentace, abychom viděli, že rozhodnutí ESLP má potencionální dopad na validitu české výluky registrovaných partnerů z možnosti osvojení, jak ji zavedl zákon o registrovaném partnerství. Zatímco zákon o rodině umožňuje jak osvojení společné (to mohou učinit jen manželé), tak osvojení jednotlivcem, § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství říká, že trvajícím registrované partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem. Konflikt s ust. čl. 14 a čl. 8 Úmluvy, jak byly nově vyloženy ESLP v kauze E.B. proti Francii, je tak nabíledni (odhlédneme-li i od jinak podivné logiky zákona, který – pravděpodobně z čistě politických důvodů – vylučuje osvojení jen registrovanými partnery, zatímco osvojení osamělým homosexuálem nebo jedním neregistrovaným mužem / ženou žijícím s partnerem stejného pohlaví "na hromádce" není de lege lata vyloučeno – jakkoliv zde bude pravděpodobně správní praxe taková, že osvojení bude v těchto případech vylučovat de facto).“ Srov. Kühn, Zdeněk: ESLP k možnosti homosexuálů adoptovat dítě, Blog Jiné právo, 24. ledna 2008, <http://jinepravo.blogspot.com/2008/01/eslp-k-monosti-homosexul-adoptovat-dt.html> (navštíveno 30. 3. 2009).

⁸ Bobek, M.; Boučková, P.; Kühn, Z. (eds.): Rovnost a diskriminace, C. H. Beck, Praha 2007.

vyznání nebo víru, zdravotní postižení, věk nebo sexuální orientaci, č. KOM(2008) 426, na základě níž má být zakázána diskriminace i na základě sexuální orientace výslovně též v oblastech „a) sociální ochrany včetně sociálního zabezpečení a zdravotní péče; b) sociálních výhod; c) vzdělání; d) přístupu ke zboží a jiným službám, které jsou k dispozici veřejnosti, včetně bydlení, a jejich dodávky.“⁹ Přístup k osvojení však nelze podřadit ani pod jednu z těchto oblastí, nehledě na to, že rodinné právo beztak, jak již bylo řečeno, nespadá do působnosti Evropské unie.

Právo Evropské unie tedy přístup osob s homosexuální a bisexuální orientací k individuálnímu osvojení ani nezakazuje, ani nepřikazuje, a ani po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost a nabytí účinnosti citované směrnice nebude zakazovat ani přikazovat, protože věc je zcela v působnosti členských států.

5. Ústavní pořádek České republiky

Jak už bylo řečeno, v ústavním pořádku České republiky je zásada rovnosti a zákaz diskriminace v podobě akcesorické rovnosti zakotvena v čl. 3 odst. 1 Listiny, Ústavní soud však v některých případech připustil protiústavnost zákona, je-li projevem libovůle (neakcesorická rovnost).¹⁰ Zákon nebo jeho ustanovení, odporuje-li ústavnímu pořádku České republiky, může být zrušen Ústavním soudem (čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy).

Pro další analýzu je zásadní ustálený výklad pojmu ústavního pořádku Ústavním soudem, který byl poprvé formulován v nálezu č. 403/2002 Sb., podle něhož „rozsah pojmu ústavního pořádku nelze vyložit toliko s ohledem na ustanovení čl. 112 odst. 1 Ústavy, nýbrž i vzhledem k ustanovení čl. 1 odst. 2 Ústavy, a do jeho rámce zahrnout i ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách“. Ústavní soud zrušuje zákony nebo jejich ustanovení i pro (pouhý) rozpor s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, jak dokládá např. nález Ústavního soudu č. 239/2005 Sb.

Proto lze z výše uvedeného poznatku, že § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství odporuje čl. 14 ve spojení s čl. 8 Evropské úmluvy, dojít k závěru že toto ustanovení odporuje též ústavnímu pořádku České republiky. Je velmi pravděpodobné, že Ústavní soud toto ustanovení zruší, bude-li mu podán takový návrh podle § 64 zákona o Ústavním soudu.

Nadto je třeba podotknout, že § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství by s největší pravděpodobností propadl i u testu neakcesorické rovnosti, jehož maximou je, že právní rozlišování mezi subjekty v přístupu k určitým právům nesmí být projevem libovůle (srov. výše). Rozlišení, na základě kterého jednotlivci ať už jakékoli sexuální orientace se osvojitelem dítěte stát může, avšak vstupem do registrovaného partnerství toto právo *ex lege* pozbývá, je projevem libovůle, a to bez ohledu na závěry vědeckých diskusí o potřebnosti otcovských či mateřských vzorů při výchově.

6. Dodatečné poznámky

Pokud by bylo ustanovení § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství zrušeno, ať už Parlamentem, nebo Ústavním soudem, i poté by se praxe českých orgánů mohla dostat do rozporu s Evropskou úmluvou, pokud by české orgány zacházely s některými osobami odlišně z důvodu sexuální orientace, aniž by dokázaly uvést přesvědčivé a pádné důvody, jež by ospravedlnily rozdíl v zacházení.

⁹ Srov. čl. 3 odst. 1 navržené směrnice.

¹⁰ Srov. výslovně „Ústavní soud ve své judikatuře interpretuje ústavní princip rovnosti ve smyslu akcesorické i neakcesorické rovnosti.“ např. v nálezu Ústavního soudu č. 403/2002 Sb.

Potřebná data pro posouzení dnešního postupu českých orgánů při rozhodování o osvojení jednotlivcem však nejsou k dispozici, proto nelze posoudit, zda by česká praxe před Evropským soudem pro lidská práva obstála. Můj osobní dojem je, že v oněch nepříliš četných případech osvojení dítěte nepřibuzným jednotlivcem k systematickému zjišťování a vylučování osob s jinou než heterosexuální orientací spíše nedochází.

Analýza se soustředila na problematiku individuální adopce, tedy osvojení dítěte jednotlivcem, a došla k závěru, že § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství, podle kterého registrovaný partner nesmí osvojit dítě, odporuje Evropské úmluvě i ústavnímu pořádku České republiky. Analýza ponechala stranou otázku společné adopce dítěte homosexuálním párem i otázku adopce dítěte stejnopohlavním partnerem rodiče. Jsem toho názoru, že Evropská úmluva ani ústavní pořádek České republiky povolení přístupu k adopci v těchto případech nezakazují ani nepřikazují, čímž ponechává demokraticky legitimovanému zákonodárci, aby sám rozhodl, jakým z protichůdných hodnot dá v těchto otázkách přednost.

Podle platného právního stavu tato osvojení, znamenající ve svém důsledku, že osvojenec bude mít dva osvojitele téhož pohlaví, jsou nepřípustná. Pro zachování tohoto stavu hovoří například tradice a preference výchovy dítěte v prostředí co nejbližší odpovídajícím úplné rodině tvořené mužem a ženou. Pro umožnění společné adopce lze argumentovat například velkými počty dětí umístěných v dětských domovech, pro něž by výchova partnery téhož pohlaví mohla být příznivější než dětský domov, pro umožnění adopce dítěte partnera pak nebezpečím, že v případě úmrtí biologického rodiče bude dítě vytrženo ze svého prostředí a odděleno od osoby, která mu je nejbližší, aby bylo svěřeno do výchovy některé osobě z biologické rodiny zemřelého rodiče.¹¹

7. Závěr

Poté, co Evropský soud pro lidská práva rozsudkem E. B. proti Francii v lednu 2008 nově vyložil čl. 14 ve spojení s čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ocitlo se ustanovení § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství, podle kterého registrovaný partner nesmí osvojit dítě, ve zjevném rozporu s Evropskou úmluvou i s ústavním pořádkem České republiky, protože představuje zakázanou diskriminaci na základě sexuální orientace ve vztahu k právu na ochranu rodinného a soukromého života. Evropská úmluva je součástí ústavního pořádku České republiky a tedy i postačujícím důvodem pro zrušení § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství Ústavním soudem pro jeho rozpor s ústavním pořádkem.

Nejsou mi známy informace o tom, že by praxe českých orgánů při posuzování přípustnosti osvojení dítěte osobou s jinou než heterosexuální orientací, která není v registrovaném partnerství, byla v dnešní době v rozporu s Evropskou úmluvou a ústavním pořádkem České republiky.

Právo Evropské unie přístup osob s homosexuální a bisexuální orientací k individuálnímu osvojení ani nezakazuje, ani nepřikazuje, protože věc je zcela v působnosti členských států.

Právní nemožnost společné adopce dítěte homosexuálním párem, jakož i adopce dítěte stejnopohlavním partnerem rodiče, neodporuje Evropské úmluvě, ústavnímu pořádku České republiky ani právu Evropské unie.

¹¹ Štěpánková, Martina: Gay a lesbické rodičovství, 2006, http://www.diskriminace.cz/do-sexualni/gay_lesbicke_rodicovstvi.phtml (navštíveno 30. 3. 2009)

V Praze dne 31. března 2009.

**Vypracoval: JUDr. Mgr. Jan Wintr, Ph.D. pro Gender Studies, o.p.s.
Vypracování analýzy je financováno nadací OSF Praha.**